

УДК 93/94(091)

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2786-5118/2023-41-1>

СТАНОВЛЕННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ БАЛТІЇ У ПЕРШЕ ДЕСЯТИЛІТТЯ ВІДНОВЛЕНОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Войтенко Юрій Миколайович,
*кандидат історичних наук, доцент,
докторант кафедри історії і культури України
та спеціальних історичних дисциплін,
Університету Григорія Сковороди в Переяславі
Polistnicht@gmail.com
orcid.org/0000-0003-3782-5471*

У даній статті здійснюється огляд становлення збройних сил в Україні і країнах Балтії протягом першого десятиліття відновлення ними незалежності. У ній зазначається, що оскільки ці країни наприкінці літа 1991 року проголосили свою незалежність, то для її утримання необхідно було сформувати власні армії. Враховуючи те, що цей процес у часі досить тривалий, то починаючи з осені 1991 року збройні сили цих країн проходять своє становлення та трансформацію.

Метою статті є аналіз процесу становлення збройних сил в Україні та країнах Балтії у перше десятиліття відновлення ними незалежності.

Під час дослідження процесу становлення збройних сил в Україні та країнах Балтії було використано **методи**: історико-порівняльний, ідіографічний, аналізу, синтезу та динаміки.

Результати. У даній статті зазначається, що Україна базувала свою нову армію на колишньому радянському спадку, а країни Балтії відмовились від цього і почали з «чистого аркушу» формувати власні збройні сили. Проте вже у перші місяці незалежності росія почала здійснювати демілітаризацію України. Українська влада взаємодіяла як з країнами-членами НАТО, так і з країнами СНД, що не сприяло якісному реформуванню Збройних сил України. Країни ж Балтії, у перші роки відновленої незалежності, взяли курс на тісну співпрацю з НАТО і згодом набули членства у цій Організації. Якщо українське керівництво з самого початку незалежності приділяло більше увагу збройним силам, то згодом зменшувало видатки на його утримання в умовах економічної кризи. Країни ж Балтії, навпаки, почали посилювати видатки та збільшувати свої армії наприкінці 90-х рр. XX ст. в умовах курсу до НАТО. Політична еліта країн Балтії була більш ідейно монолітною та далекоглядною за українську, що відобразилося також на питанні національної безпеки і зміцненні збройних сил.

Висновки. Отже, на процес становлення збройних сил в Україні і країнах Балтії впливали внутрішні (зрілість політичної еліти, стан економіки, радянський спадок тощо) та зовнішні (потенційні ризики нової окупації, зміцнення росії і її геополітики щодо сусідів, розширення НАТО тощо) чинники.

Ключові слова: військовослужбовці, армія, війська, флот, незалежність, безпека, закон.

FORMATION OF THE ARMED FORCES IN UKRAINE AND THE BALTIC STATES IN THE FIRST DECADE OF RESTORED INDEPENDENCE

Voitenko Yurii Mykolaiovych,
*Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
Doctoral student at the Department of History and
Culture of Ukraine and special historical disciplines,
Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav
Polistnicht@gmail.com
orcid.org/0000-0003-3782-5471*

This article provides an overview of the formation of the armed forces in Ukraine and the Baltic countries during the first decade of their restoration of independence. It states that since these countries declared their independence at the end of the summer of 1991, it was necessary to form their own armies to maintain it. Considering that this the process takes quite a long time, so starting from the fall of 1991, the armed forces of these countries are undergoing formation and transformation.

The **purpose** of the article is to analyze the process of formation of the armed forces in Ukraine and the Baltic states in the first decade of their restoration of independence.

During the study of the formation of the armed forces in Ukraine and the Baltic states, the following **methods** were used: historical-comparative, idiographic, analysis, synthesis and dynamics.

The **results.** This article notes that Ukraine based its new army on the former Soviet heritage, while the Baltic states abandoned this and began to form their own armed forces from a «clean sheet». However, already in the first months

of independence, Russia began to promote the demilitarization of Ukraine. The Ukrainian government interacted both with NATO member countries and with the CIS countries, which did not contribute to the qualitative reform of the Armed Forces of Ukraine. The Baltic countries, in the first years of regained independence, took a course for close cooperation with NATO and later acquired membership in this Organization. If the Ukrainian leadership from the very beginning of independence paid more attention to the armed forces, then later it reduced the expenses for its maintenance in the conditions of the economic crisis. The Baltic countries, on the contrary, began to increase spending and increase their armies at the end of the 1990s. in terms of the course to NATO. The political elite of the Baltic countries was more ideologically monolithic and far-sighted than the Ukrainian one, which was also reflected in the issue of national security and the strengthening of the armed forces.

Conclusions. Therefore, the process of formation of the armed forces in Ukraine and the Baltic countries was influenced by internal (maturity of the political elite, state of the economy, Soviet legacy, etc.) and external (potential risks of a new occupation, strengthening of Russia and its geopolitics towards its neighbors, NATO expansion, etc.) factors.

Key words: servicemen, army, troops, navy, independence, security, law.

Вступ. Існування незалежної держави нерозривно пов'язано з її безпекою, яку забезпечує її військо. Враховуючи сьогоденні геополітичні реалії у частині загрози безпеці та існуванню держави з боку росії, варто розглянути тенденцію еволюції збройних сил як в Україні, так і у країнах Балтії (Литви, Латвії та Естонії). Адже сьогодення військова агресія росії проти України є наслідком розброєння та зменшення особового складу збройних сил нашої держави ще з перших років незалежності, на відміну від країн Балтії, які розуміли небезпеку від пострадянського центру та прагнули до членства в НАТО як гаранта спільної безпеки. Тому аналіз процесу формування та становлення збройних сил (як прогрес, так і регрес) в Україні та країнах Балтії лежить в основі даного викладу.

Метою дослідження є порівняння процесу становлення збройних сил в Україні та країнах Балтії у перше десятиліття відновлення ними незалежності з урахуванням історичних, політичних чинників та геополітичних чинників (зокрема вплив РФ та курс на НАТО).

Під час дослідження були використано такі **методи:** історико-порівняльний у проведенні політики становлення збройних сил в Україні та країнах Балтії; ідеографічний, згідно з яким описано стан збройних сил зазначених країн у конкретний період часу; аналізу та синтезу даних щодо наявних збройних сил та ресурсів; динаміки, зокрема у частині виявлення кількісних та якісних параметрів у збройних силах даних країн порівняння.

1. Становлення збройних сил України

24 серпня 1991 р., у день Акту проголошення незалежності України, Верховна Рада ухвалила постанову «Про військові формування в Україні» (Постанова, 1991). Згідно з нею всі дислоковані на території незалежної України військові формування підпорядковувались Верховній Раді України. Цією ж Постановою було утворено Міністерство оборони України.

11 жовтня 1991 р. парламент ухвалює Концепцію оборони і будівництва Збройних Сил України, а також постановляє утворити Раді оборони України, затвердивши її Положення та відповідних посадовий штат (Воєнна, 2013).

Після всенародного референдуму та виборів першого президента 1 грудня Верховна Рада 6 грудня 1991 р. ухвалює закони: «Про оборону України» та «Про Збройні Сили України». Тоді ж було призначено першого міністра оборони України – генерал-полковника К. Морозова (Литвин, 2009: 691).

З початку 1992 року усі дислоковані на українській землі військові мали можливість продовжити службу за умови складення ними присяги на вірність народу України (Воєнна, 2013). З цього часу військовослужбовці у різних родах військ на всій території України почали нести відповідну службу і виконувати поставлені українським командуванням завдання.

Одним з перших завдань незалежної України було забезпечення контролю над державним кордоном. Для цього створювалися Прикордонні війська України, яких спочатку почали формувати на базі Західного прикордонного округу ще Радянського Союзу. До військовослужбовців застосовувались ті самі вимоги, як і до інших родів військ (складення присяги). Так, 12 січня 1992 року прикордонники склали присягу на вірність народу України і заступили до контролю державного кордону по всьому його периметру, загальною протяжністю у понад 7 тис. км (Литвин, 2009: 693).

Протягом 1991–1994 років Україна повернула на свою території тих військовослужбовців, які проходили службу за її межами, а ті, хто бажав виїхати з країни – мали таку можливість.

Варто зазначити, що восени 1991 року в Україні дислокувалися війська у кількості понад 800 тис. військовослужбовців (Плохій, 2016: 416). Така кількість військ входила складу Чорноморського флоту, а також до 10 армій: три загальновійськові, чотири повітряні, дві танкові і одна ракетна (Литвин, 2009: 690–691).

Згідно з ухваленою у жовтні 1991 р. Концепцією розбудови Збройних сил України армія мала становити чисельність біля 400 тис. військовослужбовців. Згодом почалося поступове зменшення особового складу Збройних сил. Так, станом на осінь 1993 р. їх кількість вже становила 455 тис., через два роки – 400 тис., а у 1999 р. – 310 тис.

(Воєнна, 2013). На думку президента Л. Кравчука, на той час «Україні потрібна була невелика, не обтяжлива для економіки мобільна армія» (Лазоркін, 2011). Отже, окрім безпекової складової щодо кількісного параметру збройних сил, був ще й економічний.

Окрім того, 19 жовтня 1993 року парламент ухвалив Воєнну доктрину, згідно з якою Україна не вважає жодну державу світу своїм потенційним противником (Воєнна, 1993). Відповідно, перестала бути потреба мати на своїй території велику кількість військовослужбовців, особливо яку мала УРСР до 1991 року. Враховуючи визнання України як держави на міжнародному рівні та розширення дипломатичних відносин з іншими країнами, поява такої Доктрини з відповідним акцентом (не маючи потенційних противників) було виправданим кроком, адже свідчить про мирне співіснування з усіма іншими державами світу. З іншого боку, така позиція сприяла денуклеаризації України, особливо з боку США та Росії.

Якщо всі інші військові формування без особливих проблем перейшли на бік України, то найскладнішим питання виявилось збереження та розподілу Чорноморського флоту СРСР. При цьому Постанова Верховної Ради України «Про військові формування в Україні» (від 24 серпня 1991 р.) підпорядковувала абсолютно всі військові формування на її території, зокрема і даний флот. Така позиція української сторони не отримала легітимачії з боку сусідньої Росії, яка не погодилась на таке однозначне трактування приналежності даного флоту Україні. Тому починаючи з січня 1992 року починається тернистий шлях п'ятирічних дипломатичних зусиль між українською та російською сторонами щодо поділу Чорноморського флоту. Остаточну ж угоду про поділ цього флоту між Україною та Росією буде укладено аж 28 травня 1997 року (Угода, 1997). Відповідно до неї Україна отримає лише 1/5 частину суден (кораблів, катерів тощо) цього флоту у незадовільному стані, Росія ж матиме найбільше і новіших суден, які вона по факту використовувала весь цей період, спільне базування цих розділених баз у Севастополі, який росіяни орендуватимуть протягом 20 років (проте через 17 років вони захоплять і анексують не лише свої морські бази у м. Севастополь, а й увесь півострів Крим).

Окремим питанням, яке більше турбувало американську та російську сторону, була наявність в незалежній Україні ядерної зброї, які вона «успадкувала» з СРСР. Так, в Україні був розміщений третій у світі ядерний потенціал, який вона отримала у співвідношенні 15% відносно тієї ядерної зброї, яка розміщувалася на її території раніше (Грицак, 2022: 564). Так, Україною було успадковано 176 міжконтинентальних балістичних ракет стратегічного призначення. З них 130 ракет СС-19

на рідкому паливі (по шість ядерних боеголовок кожна) і 46 ракет СС-24 на твердому паливі (по десять ядерних боеголовок відповідно). Також Україна успадкувала радянську військову авіацію, таку як бомбардувальники Ту-95МС та Ту-160 (разом 21 шт.) з боєкомплектom понад 500 крилатих ракет (Х-55СМ) (Воєнна, 2013).

Окрім ядерної зброї стратегічного призначення, в Україні була тактична ядерна зброя. За різними підрахунками, в Україні до 1992 року зберігалось біля 3000 ядерних зарядів для такої зброї, значна частина яких була на Чорноморському флоті у Севастополі. Оскільки у цей час відбувалася боротьба між Україною та РФ за цей флот, то саме російська сторона, за підтримки командування ЧФ, до 6 травня 1992 р. вивезла всю тактичну ядерну зброю на свою територію достроково (на 25 днів), навіть без контролю української сторони. З цього приводу командувач Чорноморським флотом СРСР адмірал І. Касатонов, який у січні 1992 року перейшов на бік Росії, сказав: «Як вивезли ядерну зброю, так і повернемо!» (Якимович, 2016: 356). Парламентська газета «Голос України» наступного дня (7 травня) на першій шпальті свого номеру оприлюднила з цього приводу інформацію з таким заголовком: «Завершено виведення тактичної ядерної зброї з території України» (Завершено, 1992).

Отже, протягом п'яти місяців після розпаду СРСР з України до РФ була забрана вся тактична ядерна зброя, а протягом п'яти років – стратегічна ядерна. Таке квапливе вирішення цього питання свідчило про нерішучість української нової влади і про вагоме значення його для російської та американської сторін. Окрім того, ядерна зброя стратегічного призначення була вивезена з України до РФ остаточно до 1 червня 1996 р. у зв'язку з приєднанням Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, а також до гарантій безпеки у зв'язку з приєднанням до зазначеного Договору у Будапешті 5 грудня 1994 р. (підписана сторонами: Україною, РФ, Великою Британією та США). Попри це, остаточне розформування Ракетної 43 армії, яка раніше мала у своєму розпорядженні ракети з ядерними боеголовками, відбулося 2002 року (Воєнна, 2013).

Українські Збройні сили, за мандатом ООН, почали здійснювати миротворчі операції у світі. Так, батальйон українських збройних сил (у кількості 420 військовослужбовців), згідно з парламентською Постановою № 2538-ХІІ «Про участь батальйонів Збройних сил України в Миротворчих силах Організації Об'єднаних націй у зонах конфліктів на території колишньої Югославії» від 3 липня 1992 р. (Постанова, 1992), здійснював миротворчі місії на територіях Балканських країн (колишньої Югославії). Так, наші військовослужбовці протягом 1992–1995 рр. успішно виконував

свою місію у Сараєво, Боснії і Герцеговині та Хорватії.

Окрім цього, Збройні сили України беруть участь у співпраці з своїми колегами на заході, зокрема і з країнами НАТО. Так, внаслідок підписання Рамкового документу між Україною та НАТО 8 лютого 1994 року країна визначила свою участь у програмі «Партнерство заради миру». Наступного року до штаб-квартири НАТО у Брюсселі були відправлені з України перші офіцери зв'язку, а пізніше відкрито офіси зв'язку. 9 липня 1997 року у Мадриді Президент України підписав Хартію про особливе партнерство між Україною та НАТО, що поглибило відносини між сторонами, зокрема і у військовій сфері (Партнерство, 2019). З 1998 року здійснює свою діяльність спільна робоча група з реалізації військової реформи по лінії Україна-НАТО.

Загалом протягом 90-х років ХХ ст. на Яворівському полігону відбувалися спільні з військами країн-членами НАТО навчання під назвою «Козацький степ», а з 1997 року такі спільні навчання проводилися у акваторії Чорного моря під назвою «Сі-бриз».

При цьому, пропри спільні навчання та тісну взаємодію з цим Альянсом у другій половині 1990-х – поч. 2000-х рр., внаслідок внутрішньополітичних процесів (криз), багатовекторної зовнішньої політики, а також загрози з боку росії, Україна так і не стала повноцінним його учасником, що пізніше, на думку автора, уможливило агресію РФ проти нашої країни.

Тобто, попри те, що РФ визнала Україну як незалежну державу ще 5 грудня 1991 року, перша постійно боролися за те, щоб забрати собі озброєння (від стрілецького до ядерного), яке ми успадкували з колишнього СРСР, спадкоємницею якого вони себе вважають. У зв'язку з досягнутими компромісами між сторонами, Україна (за підтримки США) передавала залишену у неї після розпаду Радянського Союзу стратегічну і тактичну ядерну зброю, а також стратегічну авіацію, крилаті та інші ракети, більшість суден Чорноморського флоту з відповідною інфраструктурою у Севастополі.

Незважаючи на це, Україна у перше десятиліття незалежності змогла сформувати власні збройні сили у межах 300 тис. військовослужбовців і при цьому не стала учасником жодних військових конфліктів того періоду. Останні ж, за підтримки РФ, мали місце поруч нашою державою (війни у Придністров'ї 1992–1993 рр., у Абхазії 1992–1993 рр., у Чечні 1994–1996 рр.).

2. Становлення збройних сил країн Балтії

Країни ж Балтії почали формувати власні збройні сили та відповідну інфраструктуру одразу після проголошення незалежності кожної з країн.

Литва почала формувати свої збройні сили з осені 1991 року, а вже 2 січня 1992 року було

сформовано Міністерство національної оборони та почався призов на військову службу. Тоді ж Литва відновила свою авіацію та флот та заснувала власну військову школу.

Офіційно Військо Литовське вважається відродженим внаслідок проголошення його Відновленим Сеймом Литви 19 листопада 1992 року, яке становило 7 тисяч військовослужбовців (Литва, 1993: 63).

Проте залишалася складною ситуація з існування радянського «спадку» у вигляді російських військових та їх баз на території Литви. Така проблема була властивою для усіх країн Балтії на початку 90-х рр. ХХ ст. Зрештою, литовські керманічі змогли її вирішити найпершими серед країн Балтії. Так, внаслідок ряду зустрічей та пошуків компромісів між двома державами, 31 серпня 1992 року у Москві було ухвалено рішення щодо виведення російських військ з території незалежної Литви у строк до 31 серпня 1993 року, що, врешті, відбулося в останній день літа 1993 року.

Виведення російських військ з Литви сприяло більш ширшому розвитку військової та дипломатичної діяльності керівництва держави, оскільки, на думку голови литовського парламенту В. Ландсбергиса: «1 вересня (1993 р.) був для нас першим справжнім днем свободи» (Ландсбергис, 2022).

Вже з початку 1994 року Литва почала взаємодіяти з НАТО. Спочатку це була програма «Партнерство заради миру», а пізніше збройні сили Литви стали активно долучатися до миротворчих місій Альянсу у «гарячих точках» (Боснії, Косово, а пізніше у Афганістані, Іраку тощо) (Литва, 2011).

У 2000 році за рішенням уряду Литви було збільшено кількість особового складу збройних сил до 13 тис. (Литва, 2000: 56), що свідчить про реформування війська за зразком НАТО.

Протягом першого десятиліття співпраці литовських збройних сил з НАТО (1994–2004 рр.) сприяло досягнення країною необхідних критеріїв набуття членства у цьому Альянсі, що пізніше призвело до вступу Литви у склад цієї організації 29 березня 2004 року.

Ще одна з країн Балтії – Латвія – почала восени 1991 року з «нуля» створювати Міністерство оборони та власні збройні сили. Нова влада у незалежній республіці не намагалася будувати силовий блок на колишньому радянському спадку, який вважала окупаційним та вимагала його якнайшвидшого виведення зі своєї території.

Офіційно російські (колишні радянські) війська покинули територію незалежної Латвії 31 серпня 1994 року, внаслідок підписання 30 квітня 1994 р. у Москві міждержавного латвійсько-російського договору щодо виведення цих військ з їх воєнною інфраструктури.

Попри це, Латвія почала створювати власні збройні сили. Хоча протягом 90-х р. ХХ ст. їх

розвиток був досить незначним, про що свідчить та обставина, що Концепція оборони держави була затверджена лише через чотири роки після оголошення їх незалежності (тобто аж у 1995 р.). При цьому до 1999 року не було виділено достатньо коштів для повної реалізації зазначеної Концепції, та і взагалі, обороноздатність країни у цей період не була цілеспрямованою і носила більше декларативний, ніж результативний характер. (Історія, 2005: 437).

Щоб розуміти низький рівень формування збройних сил Латвії у середині 90-х рр., варто розглянути видатки на їх утримання з боку уряду. Так, в ухваленій парламентом Латвії (Сеймом) 15 червня 1999 року «Декларації про роботу Кабінету міністрів» містилася позиція, згідно з якою необхідно було довести фінансування оборони країни до 2003 року у розмірі 2% від ВВП (Історія, 2005: 437). Це є показником того, що у перше десятиліття відновленої незалежності уряд Латвії виділяв значно менше, ніж 2% на оборону країни, що свідчить про невисоку пріоритетність для влади цього напрямку державної політики.

Змнив ситуацію у цій сфері курс країни до НАТО, який вимагав від потенційних кандидатів відповідного оснащення, кількості та якості збройних сил. Так, вже наприкінці 90-х рр. ХХ ст. почалося активне реформування Міністерства оборони Латвії та її Збройних сил у відповідності до стандартів НАТО. 1999 року набув чинності Закон про національні збройні сили, а також урядом була затверджена нова Концепція оборони, в основі якої лежало формування всезагальної територіальної оборони, а також тісна взаємодія з силами країн НАТО (Історія, 2005: 437).

Курс Латвії на НАТО сприяв реформуванню у всьому силовому блоці держави. Так, Міністерство внутрішніх справ отримало у своє підпорядкування Прикордонну службу, яка до цього належала до Національних збройних сил, а громадське добровольче формування «Земессардзе» стали частиною останніх (Історія, 2005: 437).

Відповідно, внаслідок такої реформи силових структур у складі Національних збройних сил Латвії нараховувалось 1350 офіцерів, 1900 інструкторів, 1200 солдат, 1000 військовослужбовців строкової служби, 11 650 добровольців (земессаргів), 200 військових співробітників і 400 цивільних співробітників (Історія, 2005: 438).

Тобто якщо Латвія з проголошенням відновленої незалежності почала поступово формувати власні збройні сили, то з 1999 року країна почала активно виконувати «домашнє завдання» у цій сфері, реформувавши та зміцнивши протягом наступних п'яти років сектор оборони своєї країни з метою стати повноправним членом НАТО, що, зрештою, відбулося 29 березня 2004 року. Так, курс Латвії на НАТО став активним стимулом для

зміни підходу у формуванні та функціонуванні власних збройних сил цієї країни.

Ще одна з «балтійських сестер», Естонія, почала також восени 1991 року формувати власні збройні сили, які поділяються на війська: сухопутні, повітряні, морські та Кайтселіт. На забезпечення цих Оборонних військ, які входять у Оборонні сили країни, державний бюджет щороку виділяє 2%, що є достатнім показником для країни. Закон про військову службу регламентує статус Оборонних військ Естонії.

В Естонії навіть окремі частини Міністерства внутрішніх справ комплектуються військовослужбовцями. До них відносяться рятувальні підрозділи, а також прикордонники.

Перед керівництвом незалежної Естонії, як і перед Латвією та Литвою, стояла проблема з виводом російських військ зі своєї суверенної території. Протягом трьохрічних зустрічей сторони у Москві 26 липня 1994 року підпишуть договір про виведення цих військ, яке відбудеться в один день з її латвійською сусідкою (31 серпня 1994 року). Ця подія у новітній історії Естонії вважатиметься однією з важливих у досягненні її дипломатії часів відновленої незалежності (В Талліне, 2019).

Як і Литва, Естонія у 1994 році приєдналася до програми «Партнерство заради миру», яку проводить НАТО, і взаємодіяла з цим Альянсом аж до вступу 29 березня 2004 р. Це сприяло реформуванню та зміцненню Оборонних військ Естонії.

Оборонні сили Естонії включали 8 батальйонів з чисельністю 5,8 тис. військовослужбовців. З них: сухопутні війська – 5,2 тис., військово-повітряні сили – 250 чол., військово-морські сили – 350 чол. (станом на 1999 рік) (В Естонії, 2023). Така кількість була досить незначною навіть для такої невеликої країни як Естонія. Проте пізніший вступ країни до НАТО кількісно та якісно змінив ці показники і сприяв зміцненню обороноздатності цієї балтійської країни.

Окрему військову групу в Естонії складає т.зв. «Кайтселіт». Це військове об'єднання добровольців та професійних військових у вигляді збройної громадської організації за підтримки держави. До складу цієї організації нараховує понад 8 тис. добровольців. Окрім них, до цього об'єднання також входять жіночі та молодіжні організації (4 тис. осіб). Тобто весь Кайстеліт складає близько 13 тис. осіб, що понад вдвічі більше, ніж Оборонні війська (В Естонії, 2023).

Висновки. Таким чином, в Україні і країнах Балтії після проголошення відновлення ними своєї незалежності одразу почався процес становлення власних збройних сил. Якщо Україна таке будівництво здійснювала на радянському «фундаменті» з відповідною інфраструктурою та вже новою присягою для офіцерів, а також з набором

вже нових військовослужбовців зі своєї країни, то у країни Балтії будували свою армію з «чистого аркушу». Балтійці вирішили позбутися всього радянського спадку, вважаючи його окупаційним, а отже – неприпустимим для його подальшого існування у незалежній державі та сприяли швидкому виведенню російських військ зі своєї суверенної території (Литва у серпні 1993, а Латвія та Естонія у серпні 1994 р.).

Якщо Україна успадкувала від СРСР третій ядерний потенціал у світі і значний Чорноморський флот, на що претендувала РФ і внаслідок значних дипломатичних зусиль (протягом п’яти-шести років) та компромісів змогла собі це забрати, то країни Балтії погодились добровільно повністю віддати все російське майно зі своєї землі, вважаючи його ворожим спадком окупантів.

Доки українська влада взаємодіяла і з країнами НАТО, і з країнами СНД, проводячи політику т.зв. «багатовекторності», що, врешті, призвело до неприєднання України у Північноатлантичний альянс, а у майбутньому сприяло російській агресії, то країни Балтії одразу ж відмовились від приєднання до східних союзів з колишніми

пострадянськими країнами і активно почали працювати у тісній взаємодії з НАТО з метою членства у цьому Блоці Північноатлантичних країн (приєднавшись всі троє одночасно – 29 березня 2004 року).

Якщо Україна протягом першого десятиліття незалежності поступово зменшувала кількісний та якісний склад своїх Збройних сил, то країни Балтії протягом цього періоду його збільшували та покращували.

Даний історико-порівняльний аналіз показує, що, на відміну від країн Балтії, які одразу з відновленням незалежності власних держав, розуміючи потенційну небезпеку від центру колишньої метрополії у майбутньому, збільшували чисельність і модернізували свої збройні сили та пішли на зближення з НАТО і стали його повноправними членами, українське керівництво своєю зовнішньополітичною невизначеністю і політичною різновекторністю, а також через постійний тиск з боку російської влади (як на саму Україну, так і на країн-партнерів на Заході) не привело державу до вступу в Північноатлантичний альянс під час його розширення на Схід.

Література:

1. В Естонії хочуть майже вдвічі збільшити чисельність армії воєнного часу. 1 березня 2023 р. URL: <https://mil.in.ua/uk/news/v-estoniyi-hochut-majzhe-vdvichi-zbilshyty-chyselnist-armiyi-voyennogo-chasu/> (дата звернення: 3.03.2023).
2. В Талліне 25-летие вывода из Эстонии российских войск отметят салютом. 29 августа 2019 г. URL: <https://rus.err.ee/974585/v-tallinne-25-letie-vyvoda-iz-jestonii-rossijskih-vojsk-otmetjat-saljutom> (дата звернення: 1.03.2023).
3. Воєнна доктрина України. Постанова Верховної Ради України. 19.10.1993. № 3529-VII. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/166159__526551 (дата звернення: 5.03.2023).
4. Воєнна історія. Сайт Міністерства оборони України. 17 вересня 2013. URL: <https://www.mil.gov.ua/ministry/istoriya.html> (дата звернення: 2.03.2023).
5. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX–XX століття. Київ: Yakaboo Publishing, 2022. 656 с.
6. Завершено виведення тактичної ядерної зброї з території України. *Голос України*. 7 травня, 1992. № 83. URL: http://www.golos.com.ua/edition_archive/1992-05 (дата звернення: 1.03.2023).
7. Історія Латвії XX ст. / Блейере Д. та ін. Рига: «Юмава», 2005. 500 с.
8. Лазоркін В. Збройні сили України: 1991-2011. 6 грудня 2011. URL: <https://universum.lviv.ua/journal/2011/6/lazork.htm> (дата звернення: 6.03.2023).
9. Ландсбергіс о выводе российских войск: 1 сентября было для нас первым настоящим днем свободы. 1 сентября 2022 г. URL: <https://www.lrt.lt/ru/novosti/17/1770456/landsbergis-o-vyvode-rossiiskikh-voisk-1-sentiabria-bylo-dlia-nas-pervym-nastoiashchim-dnem-svobody> (дата звернення: 2.03.2023).
10. Литва завершує свою участь в навчальній місії НАТО в Іраку. Литовський кур’єр. 2011. Вип. 52. URL: https://www.kurier.lt/litva-zavershaet-svoe-uchastie-v-obuchayu/?doing_wp_cron=1677494531.2606770992279052734375 (дата звернення: 1.03.2023).
11. Литва. *Зарубежное военное обозрение*. 1993. Вип. 2. С. 63.
12. Литва. *Зарубежное военное обозрение*. 2000. Вип. 7. С. 56.
13. Литвин В. Історія України : підручник. Київ : Наукова думка, 2009. 823 с.
14. Партнерство заради миру. Україна-НАТО. 24 грудня 2019. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/ukrayina-nato/partnerstvo-zaradi-miru> (дата звернення: 5.03.2023).
15. Плохій С. Брама Європи: історія України від скіфських воєн до незалежності. Харків : «Клуб сімейного дозвілля», 2016. 496 с.
16. Постанова Верховної Ради України «Про участь батальйонів Збройних сил України в Миротворчих силах Організації Об’єднаних націй у зонах конфліктів на території колишньої Югославії» від 3 лип-

ня 1992 р. № 2538-XII. URL: <https://cn.archives.gov.ua/expos/temat/UBDID/21.php> (дата звернення: 3.03.2023).

17. Постанова Верховної Ради України від 24 серпня 1991 р. № 1431-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1431-12#Text> (дата звернення: 4.03.2023).
18. Угода між сторонами про статус та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України від 28 травня 1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_076#Text (дата звернення: 1.03.2023).
19. Якимович Б. Військо-морські сили України. Від відновлення до анексії Криму (1991–2014). Наукові зошити історичного факультету Львівського університету. 2016. Вип. 17. С. 350–367.

References:

1. V Estonii khochut maizhe vdvichi zbilshyty chyselnist armii voiennoho chasu 1 bereznia 2023 r. [In Estonia, they want to almost double the size of the wartime army. March 1, 2023]. URL: <https://mil.in.ua/uk/news/v-estoniyi-hochut-majzhe-vdvichi-zbilshyty-chyselnist-armiyi-voyennogo-chasu/> [in Ukrainian].
2. V Tallyne 25-letye vivoda iz Estonyu rossyyskiy voisk otmetiat saljutom. 29 avhusta 2019 h. [In Tallinn, the 25th anniversary of the withdrawal of Russian troops from Estonia will be celebrated with fireworks. August 29, 2019]. URL: <https://rus.err.ee/974585/v-tallinne-25-letie-vyvoda-iz-jestonii-rossijskih-vojsk-otmetjat-saljutom> [in Russian].
3. Voienna doktryna Ukrainy. Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy. 19.10.1993. № 3529-VII [Military doctrine of Ukraine. Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine. 19.10.1993. No. 3529-VII.]. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/166159__526551 [in Ukrainian].
4. Voienna istoriia. Sait Ministerstva oborony Ukrainy. 17 veresnia 2013 [Military history. Website of the Ministry of Defense of Ukraine. September 17, 2013]. URL: <https://www.mil.gov.ua/ministry/istoriya.htm> [in Ukrainian].
5. Hrytsak, Ya. (2022). Narys istorii Ukrainy. Formuvannia modernoi natsii XIX–XX stolittia [Essay on the history of Ukraine. Formation of a modern nation of the 19th and 20th centuries]. Kyiv: Yakaboo Publishing, 2022. 656 p. [in Ukrainian].
6. Zaversheno vyvedennia taktychnoi yadernoi zbroi z terytorii Ukrainy [The withdrawal of tactical nuclear weapons from the territory of Ukraine has been completed]. Holos Ukrainy. 7 travnia, 1992. № 83. URL: http://www.golos.com.ua/edition_archive/1992-05 [in Ukrainian].
7. Istoriiia Latvii XX st. [History of Latvia in the 20th century]. / Bleiere D. ta in. Ryha: “Iumava”, 2005. 500 p. [in Ukrainian].
8. Lazorkin, V. (2011). Zbroini syly Ukrainy: 1991–2011 [Armed Forces of Ukraine: 1991-2011]. URL: <https://universum.lviv.ua/journal/2011/6/lazork.htm> [in Ukrainian].
9. Landsberhys o vivode rossyyskykh voisk: 1 sentiabria bilo dlia nas pervim nastoiashchym dnem svobodu [Landsbergis on the withdrawal of Russian troops: September 1 was the first real day of freedom for us.]. 1 sentiabria 2022 h. URL: <https://www.lrt.lt/ru/novosti/17/1770456/landsbergis-o-vyvode-rossiiskikh-voisk-1-sentiabria-bylo-dlia-nas-pervym-nastoiashchim-dnem-svobody> [in Russian].
10. Lytva zavershuie svoiu uchast v navchalnii misii NATO v Iraku [Lithuania ends its participation in the NATO training mission in Iraq]. Lytovskiy kurier. 2011. Vyp. 52. URL: https://www.kurier.lt/litva-zavershaet-svoe-uchastie-v-obuchayu/?doing_wp_cron=1677494531.2606770992279052734375 [in Russian].
11. Lytva [Lithuania]. Zarubezhnoe voennoe obozrenye. 1993. Vyp. 2. P. 63 [in Ukrainian].
12. Lytva [Lithuania]. Zarubezhnoe voennoe obozrenye. 1993. Vyp. 2. P. 63 [in Ukrainian].
13. Lytvyn, V. (2009). Istoriiia Ukrainy: pidruchnyk [History of Ukraine: a textbook]. K.: Naukova dumka. 823 p. [in Ukrainian].
14. Partnerstvo zarady myru [Partnership for Peace]. Ukraina-NATO. 24 hrudnia 2019. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/ukrayina-nato/partnerstvo-zaradi-miru> [in Ukrainian].
15. Plokhii, S. (2016). Brama Yevropy: istoriia Ukrainy vid skifskykh voien do nezalezhnosti [Gateway to Europe: the history of Ukraine from the Scythian wars to independence]. Kharkiv: “Klub simeinoho dozvillia”. 496 p. [in Ukrainian].
16. Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy “Pro uchast batalioniv Zbroinykh syl Ukrainy v Myrotvorchykh sylakh Orhanizatsii Obiednanykh natsii u zonakh konfliktiv na terytorii kolyshnoi Yuhoslavii” vid 3 lypnia 1992 r. № 2538-XII [Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine “On the participation of battalions of the Armed Forces of Ukraine in the United Nations Peacekeeping Forces in conflict zones on the territory of the former Yugoslavia” dated July 3, 1992 No. 2538-XII]. <https://cn.archives.gov.ua/expos/temat/UBDID/21.php> [in Ukrainian].
17. Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 24 serpnia 1991 r. № 431-VIII [Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine dated August 24, 1991 No. 1431-VIII]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1431-12#Text> [in Ukrainian].

18. Uhoda mizh storonamy pro status ta umovy перебування Chornomorskoho flotu Rosiiskoi Federatsii na terytorii Ukrainy vid 28 travnia 1997 r. [Agreement between the parties on the status and conditions of stay of the Black Sea Fleet of the Russian Federation on the territory of Ukraine dated May 28, 1997]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_076#Text [in Ukrainian].
19. Iakymovych, B. (2016). Viisko-morski syly Ukrainy. Vid vidnovlennia do aneksii Krymu (1991–2014) [Naval Forces of Ukraine. From the restoration to the annexation of Crimea (1991–2014)]. Naukovi zoshyty istorychnoho fakultetu Lvivskoho universytetu.. Vyp.17. PP. 350–367. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 13.03.2023
The article was received 13 March 2023